

Název díla: **Zkušenost prostoru. Vyprávění a vizuální paralely.**

Autorka: **PhDr. Alice Jedličková, CSc.**

Posuzované dílo Alice Jedličkové má název, který v přílehlavé zkratce vystihuje podstatné momenty obsahu: **Zkušenost prostoru. Vyprávění a vizuální paralely.** Termín „vyprávění“, příznačně umístěný do centra, vypovídá o badatelském zakotvení knihy v naratologii, která autorce poskytuje myšlenkové zázemí pro vypracování modelu vyprávěcí perspektivy. Pojem „prostor“ obrací pozornost k předmětu zkoumání, jenž zahrnuje jak zřetel k textu a jeho literárním konvencím, tak ohled ke čtenáři s jeho předporozuměním pro uchopení prostoru ve fikčním světě díla. Odtud se pak rodí důraz na zkušenost, autorskou i čtenářskou, do níž patří obeznámenost s kulturními praktikami zacházení s textem, smyslově zprostředkovaná zažitost přirozeného světa i znalost jiných způsobů umělecké reprezentace. Tím se název jako Uroboros otáčí hlavou ke svému konci a vřazuje literárněvědní tematiku do intermediálního zacyklení s vizualitou, aby přílehlavě demonstroval komplexitu čtenářského zážitku.

Takto koncipovaný název předznamenává nejenom odborné zaměření, ale také heuristický nebo inovativní potenciál díla Alice Jedličkové. Autorka, jejíž badatelské zázemí je tvořeno naratologií, resp. literární vědou, v něm jednak poukazuje na intermediální charakter své studie, jednak vypovídá o přesahu svého pojetí za rámec literárněteoretické metodologie ve smyslu své programové teze: „...*nebudeme [se] zabývat jen narativní reprezentací prostoru a jejími vizuálními paralelami, ale zvažovat i jejich účinek v recepci, a tu uvádět do vztahu s procesy vnímání skutečnosti. Otevírá se tak cesta k poznání i kultivaci těchto procesů.*“ (s. 255 recenzovaného textu)

Tento postoj vychází vstříc aktuálním trendům vývoje těch disciplín, které se obracejí k naratologii a k teorii fikčních světů jako k důležitým oporám pro teoretické nebo empiricko-výzkumné práce zaměřené na lidské jednání a prožívání. Jsou to kupř. psychologie, pedagogika, scénologie, adiktologie, psychiatrie, psychoterapie, metodologie kvalitativního výzkumu v sociálních a humanitních vědách nebo v lékařství. V řadě případů zde může být literární věda – slovy L. Doležela – „spíše dárce než příjemcem“. To znamená, že může nabízet poznatky o souvislostech „žitého světa“ s jeho symbolickými konstrukcemi způsobem, který poskytuje bytelnou oporu faktograficky i logicky korektnímu uvažování, přitom si však zachová flexibilitu a dynamičnost, která je nezbytná pro postižení kreativní a umělecké povahy svého badatelského předmětu.

Uvedenému záměru odpovídá komplexní metodické pojetí studie. Komplementární užití strukturalisticky orientované poetiky, sémantiky fikčních světů, narativní analýzy a

intermediálního přístupu je v práci A. Jedličkové doprovázeno soustavným koncepčním zohledňováním čtenářské zkušenosti. Teoretická citlivost autorky je přitom natolik vytříbená, že přiznání nezbytnosti čtenářského zážitku a přitakání experienciálnímu východisku /re/konstrukce fikčního prostoru (s. 127 n., 137 – 154, 174 – 179 aj.), podnícené též intermediálním charakterem tématu, neoslabuje teoretickou hloubku analýzy. Naopak, přispívá k ní svým přirozeným důrazem na ověřující sílu rekurzivity pohybu mezi indukci a dedukcí, interpretací a operacionalizací, výkladovou pozicí badatele v první (introspektivní-čtenářské) a ve třetí (distancované-analytické) osobě.

Pisatelka se tímto přístupem, který ve stávajícím odborném kontextu pokládám za inovativní a progresivní, nepřímou hlásí k odkazu doposud stále ještě nedostatečně vytěženého Mukařovského konceptu sémantického gesta a jeho současných aktualizací (Jankovič, Doubravová ad.), včetně řady dalších badatelských souvislostí na průniku mezi deskripcí, interpretací a účinkem textu. Přestože A. Jedličková vesměs respektuje tradici „klasické“ literárněvědné teoretizace, progresivní trend je v její práci natolik zřejmý, že má dobré předpoklady stát se inovativním impulsem v souvislostech svého oboru a plodnou nabídkou pro zájemce z jiných disciplín.

Výše charakterizovanému pojetí odpovídá autorkou zvolená strukturace textu. Do něj je čtenář uváděn tak, aby si od počátku uvědomoval noeticky plodnou syntézu faktické zkušenosti ve světě a čtenářského zážitku fikčního světa. Jedličková nejprve s oporou v úryvku z Wienerovy povídky ilustruje příbuznost účinku literárního díla s procesem smyslového osvojování prostoru. Na tomto základě poté promyšleně buduje svou teoretickou koncepci. První část díla zavádí širší kontext výkladu pod názvem *Prostor a prostorovost. Zkušenost a vyprávění*. Autorka se v ní s vytříbeně kritickými poukazy na řadu autorů (namátkou: Eco, Culler, Gombrich, Roston, Bachtin, Laure-Ryanová, Hoffmann, Uspenskij) hlásí k sémiotickému literárněvědnému založení své analýzy literárního díla, v níž vyzdvihuje situovanost zkušenosti. „*Situovaností je míněn fakt, že tato zkušenost je vždy nějak ovlivněna intersubjektivně sdílenými způsoby či dokonce ustálenými modely myšlení, hodnocení a jednání, které se formují ve společenském kontextu dané kultury.*“ (posuzované dílo, s. 33). V tomto směru můžeme mluvit o kontextově orientovaném pojetí analýzy.

Kontextově orientované pojetí logicky vyrůstá z požadavku na propojení strukturalistické pozice výkladu se zohledněním fenomenologických aspektů, ovšem bez vyhraněného nároku na filozofické zobecnění. Zároveň je tím umožněn soustavný pohyb mezi výkladem nejjobecnějších předpokladů vnímání a chápání narativního prostoru a výkladem podmínek, možností a mezí reprezentace prostoru v narativním díle (srov. s. 65). Tím si autorka vytváří explikační zázemí pro objasnění svého teoretického modelu konstituentů perspektivy v kapitole *Perspektiva zobrazení a vyprávěcí perspektiva* (s. 101 – 154). K této ústřední části knihy se ještě vyjádřím v následující části posudku.

Ve čtvrté kapitole *Modernistická exempla* je pak ilustrována výkladová potence teoretického modelu v různých dimenzích narativního přístupu: postava a pohyb, prostorová perspektiva jako zdroj sociálního zdůvěrnění a existenciálního odcizení, prostředí jako konkrétní výraz typického a prostor vymezený tělem jako výraz jedinečného ad. Interpretace zde vedou k postižení principů výstavby a fungování prostoru ve spojení s dynamickými proměnami narativních technik, jak autorka sama upozorňuje (s. 254). V těchto pasážích se relativně nejvýrazněji uplatňuje intermediální přístup s důrazem na vizuální momenty obsažené v narativu. Jedličková zde při výkladu prokazuje výtečnou orientaci v intermediálním poli a senzibilitu pro výstižnou explikaci vzájemných vazeb mezi odlišnými momenty zkušenosti. Pro ilustraci vybírám několik slov z kapitoly založené na analýze Langerovy povídky „Veselé troubení“: „...vizualizace zvuku má ve vyprávění dvojí, takřka protichůdný význam: zatímco děvče zprvu přičítá zvuku význam symbolický a posléze jej vnímá s negativními fyzickými pocity, v ostatním kontextu ukazuje tento způsob reprezentace jako neodvislou energii, svébytný druh pohybu, který s konání postavy nijak nesouvisí...“

Povšechná charakteristika tematického a metodologického pojetí posuzovaného textu v předcházejících dvou odstavcích má být zároveň informací o tom, že recenzované dílo pokládám za odborně korektní, bez závad v teoretizaci a v metodických či logických postupech interpretování a explikace. Autorka důsledně zohledňuje současné poznatky z těch badatelských oborů, o které se její výklad opírá.

Originalita a přínosnost posuzovaného díla spočívá ve zmiňované otevřenosti souvislostem mezi autentickou čtenářskou zkušeností – vyzývající k intermediálnímu mezioborovému přístupu – a teoretickým aparátem specializovaného oboru. A. Jedličková ve své dosavadní odborné činnosti soustavně sleduje tuto syntetizující programovou linii a má k ní přirozené badatelské předpoklady projevované v její schopnosti teoreticky citlivé syntézy různých odborných a zkušenostních hledisek do konzistentního celku. V konkrétním případě recenzovaného díla tato autorská dispozice krystalizuje ve výše již zmíněném konceptu *perspektivizace a konstituentů perspektivy* (s. 135 – 154), který ústí do progresivního uchopení problematiky literární transdukce jako komunikačního aktu cirkulárních přechodů mezi faktografickou analýzou textu a jeho percepčním účinkem. Jak bylo napovězeno, přínos tohoto schématu spatřuji zejména v tom, že zahrnuje nejenom operace se strukturou obsahu narativu, ale je vstřícný interpretaci čtenářovy rekonstrukce fikčního světa literárního díla. To znamená, že teoretický model Jedličkové dovoluje analyzovat sémantické gesto aktuálního utváření díla z obou tvůrčích pozic: zachycuje nejen autorovu konstrukci, ale i čtenářovu rekonstrukci fikčního světa literárního díla.

Z uvedených důvodů tento heuristický model nabízí možnosti efektivního využití v oborech, které se z různých pozic zabývají narativitou v sociálních, kulturních, psychologických, pedagogických, terapeutických aj. kontextech. Z toho hlediska na modelu oceňuji zejména promyšlené a zdůvodněné propojení smyslových a mentálních složek subjektivní empirie

s ideálním výběrovým prostorem faktů fikčního světa. Mám za to, že v tomto směru se nabízí přínosné teoretické propojení Doleželova teoretického přístupu (2003, *Heterocosmica*) k literární transdukci s napověděným pojetím Červenkovým (2003, *Fikční světy lyriky*) na ose svět hry – fikční svět díla, které jeho autor již bohužel nestihl obsírněji rozpracovat. V obou zmiňovaných případech totiž literárněvědná teorie bere v úvahu subjekt s jeho zkušeností jako aktivního činitele v situaci re-konstruování díla. Tomuto aktivnímu dynamickému hledisku sémantizace A. Jedličkové vychází vstříc a nabízí mu plodnou teoretickou podporu svým modelem konstituentů perspektivy.

Jak napovídají předcházející řádky, odborné pojetí posuzovaného textu považuji za aktuální a progresivní. A. Jedličková vytvořila podnětný koncept intermediální poetiky prostoru, který se neomezuje pouze na výklad narativní reprezentace prostoru, ale rozšiřuje pozornost na jeho vizuální paralely, zvažuje jejich receptivní účinky a recepci díla uvádí do vztahu s procesy vnímání skutečnosti. Autorka v této souvislosti právem konstatuje, že se tím otevírá cesta k hlubšímu poznávání i kultivaci těchto procesů. V návaznosti na to dávám ke zvážení téma k diskusi, které se opírá o Červenkovu tezi (cit. dílo 2003, s. 12) o přechodových hraničních vrstvách mezi „světem hry (svobodné kontemplace) a fikčním světem díla“. Červenka zde konstatuje, že prostřednictvím hraničních vrstev jsou oba světy navzájem přístupné. Podle mého mínění tím nepřímou poukazuje k principům, které rozpracovala Jedličková ve svém modelu konstituentů perspektivy. Navrhuji v diskusi tuto hypotézu upřesnit a prohloubit, anebo kriticky posoudit, případně zdůvodněně odmítnout.

Závěr

Habilitační práce splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru.


Jan Slavík

V Příbrami dne 8. března 2013